

Digitale kloof bij Vlaamse jongeren

AUTEUR AGNETHA BROOS FOTOGRAFIE LOMME DEVRIENDT & KARS ALFRINK

De 12- tot 25-jarigen van nu worden de webgeneratie genoemd. Het is de eerste generatie die zich geen wereld kan voorstellen zonder internet. Maar wat nou als men niet over de nodige ICT-vaardigheden beschikt?

De hedendaagse samenleving valt niet meer voor te stellen zonder de aanwezigheid van informatie- en communicatietechnologieën (ICT). De technologische revolutie heeft het medialandschap in de laatste decennia grondig herschapen: pc's, internet en mobiele telefonie hebben een plaats veroverd naast de traditionele media. In korte tijd hebben deze ICT hun opmars gemaakt en zijn ze doorgedrongen tot het gezin, de schoolcurricula, de economische en financiële sector, de werkvloer en zelfs de vrijetijdsbesteding. Binnen de samenleving wordt het dan ook meer en meer als vanzelfsprekend gezien en verwacht dat mensen beschikken over ICT-vaardigheden.

De digitale kloof

Het is tegenwoordig duidelijk dat digibetisme zou kunnen leiden tot een nieuwe vorm van sociale uitsluiting op basis van informatarmoede. Deze nieuwe marginalen binnen de informatiemaatschappij zouden ernstige gevolgen kunnen gaan ondervinden van hun niet-gebruik van computers en internet. Er rijzen dan ook heel wat vragen over de mate waarin deze 'non-adopters' in de toekomst nog maatschappelijk zullen kunnen participeren.

De onderzoekswereld deelt deze bezorgdheid over het ontstaan van een informatie-'underclass', wat resulteerde in het studiedomein van de digitale kloof. De term 'digitale kloof' slaat op de tweedeling die is ontstaan tussen personen die wel toegang hebben tot ICT en individuen die daar geen toegang toe hebben. Ofwel: het onderscheid tussen personen die weten hoe ze een computer moeten hanteren en diegenen die (nog) niet over ICT-vaardigheden beschikken.

Jongeren en de digitale kloof

In het kader van de digitale kloof gaat men er vaak (onterecht) van uit dat de tweedeling slechts een tijdelijk fenomeen is, dat verdwijnt met de generaties. Er wordt impliciet van uitgegaan dat de digitale kloof zich enkel voordoeft bij bepaalde categorieën volwassenen. Adolescenten worden geassocieerd met zelfverzekerd en frequent gebruik van ICT. Jongeren maken deel uit van de computergeneratie die geboren en getogen is met ICT. Ze worden beschouwd als cyberkinderen, onnipotente internetgebruikers en het epicentrum van de informatierevolutie. In het discours rond de digitalisering van de samenleving wordt het informatiseringsproces dan ook vaak voorgesteld als een dichotomie tussen angst voor computers bij ouderen en computerenthousiasme bij jongeren. Deze associatie tussen adolescentie en technologie is echter geen universeel en vanzelfsprekend gegeven.

Een representatieve schoolsurvey onder 1145 Vlaamse jongeren uit het secundair onderwijs (12- tot 18-jarigen) wijst uit dat er ook een digitale kloof bestaat binnen de leeftijdsgroep van adolescenten. Structurele equatieanalyses geven aan dat er verschillende psychologische en sociale factoren een rol spelen in het adoptieproces van ICT, waardoor de non-adopters disproportioneel verspreid zijn over de Vlaamse tienerbevolking. Vooral laagopgeleide jongeren uit het beroepssecundair onderwijs (vergelijkbaar met vmo in Nederland) en tieners met lage professionele toekomstverwachtingen blijken in de computermaatschappij buiten de boot te vallen. Adolescenten uit het algemeen secundair onderwijs (vergelijkbaar met havo en vwo in Nederland) en jongeren die verwachten dat

ze later een hogere professionele status zullen hebben, zijn zwaardere ICT-adopters. Dit laatste toont aan dat niet alleen de huidige sociale status van de jongeren, maar ook de geanticipeerde toekomstige sociale klasse een rol speelt in het verklaren van de digitale kloof bij adolescenten.

Jongeren bevinden zich in een overgangsfase tussen de sociale klasse van hun ouders en hun eigen sociale status. Naarmate ze vorderen in hun schoolloopbaan, beginnen ze meer en meer de sociale status te percipiëren die hen te wachten staat. Dit maakt dat sommige as-

pecten van hun mediagebruik beter voorspeld kunnen worden door hun anticipatie op de toekomst, dan door de eigen sociale achtergrond.

Naast de verschillen op het vlak van opleiding en de toekomstige gepercipieerde sociale status is er ook sprake van een genderkloof. Hoewel er vaak van uitgegaan wordt dat de huidige generatie jongeren gendergelijk is, wijzen de resultaten uit dat meisjes nog steeds minder gebruikmaken van computers en internet dan jongens. De redenen hiervoor zijn dat meisjes er minder dan jongens van overtuigd zijn dat ze in staat zijn om vlot een computer te gebruiken en dat ze bovendien meer angst hebben voor computers. Deze twee eigenschappen zorgen ervoor dat meisjes minder zware ICT-adopters zijn dan jongens.

Deze bevindingen zijn in de tweede fase van het onderzoek uitgediept en aangevuld door middel van diepte-interviews met 41 adolescenten die geen of weinig gebruikmaken van ICT. Aan de hand van dit tweede deel, dat zich focuste op de eigen percepties van jongeren over hun niet-gebruik, kunnen specifieke patronen van non-adoptie onderscheiden worden. Dit leidde tot een vijfdelige typologie van niet-gebruikers: 1) de fysiek uitgesloten, die onvrijwillig van ICT worden uitgesloten door gebrek aan fysieke toegang, 2) de gecontroleerden, wier gebruik van computers en internet sterk beperkt en gecontroleerd wordt, waardoor zij gedwongen worden tot licht gebruik, 3) de verwerpers, die er bewust voor kiezen om non-adopter te zijn, 4) de niet-geïnteresseerden, bij wie het aan algemene ICT-interesse ontbreekt, of die het wegens andere interesses te druk hebben voor het gebruik van ICT, en 5) de technofoben, bij wie angst voor ICT verlamdend werkt, waardoor ze er geen gebruik van kunnen maken.

Deze types kennen twee gemeenschappelijke noemers: het al dan niet fysiek toegang hebben tot ICT en de mate van zelfuitsluiting versus gedwongen uitsluiting. De combinatie van deze kernfactoren levert een boeiend inzicht op in de patronen van niet-gebruik bij adolescenten.

Fysiek uitgesloten

Wanneer de redenen en motieven voor niet-gebruik van ICT bestudeerd worden, speelt het ontbreken van fysieke toegang tot ICT hierin uiteraard een belangrijke rol. Het feit dat men thuis niet de mogelijkheid heeft om gebruik te maken van een computer of van internet, creëert een groep adolescenten die ongewild van ICT uitgesloten wordt. Binnen de gezinscontext ligt de beslissing om ICT aan te schaffen in handen van de ouders. Zij wegen af of een com-

puter of een internetaansluiting een gerechtvaardigde en haalbare uitgavenpost is voor het gezinsbudget. Bovendien bekijken ze of hun kinderen ICT wel echt nodig hebben en wegen ze de voordelen van het internet af tegen de gevaren ervan.

De overgrote meerderheid van de jongeren die thuis geen toegang hebben tot ICT, hebben wel zeer positieve attitudes tegenover ICT en zouden heel graag toegang hebben tot een computer en het internet. Een van de geïnterviewden stelt het als volgt: "Mijn ouders willen geen internet. Mijn moeder is er tegen. (...) Ze vindt het te

"Mijn ouders willen geen internet. Ons mama vindt dat het te duur is."

"Mijn neef is verslaafd geweest aan internet. Maar die is er terug van afgeraakt door een tijdje het internet af te nemen. Alleen zijn zus mocht er nog op. En daarom denk ik dat mijn mama schrik heeft om mij op internet te laten. Ze heeft schrik dat ik er ook verslaafd aan geraak." (meisje, 13 jaar)

De ouders van deze groep 'gecontroleerden' zijn zich dus heel bewust van de diverse gevaren van internet. Het feit dat ouders het internetgebruik van hun kinderen meer dan gemiddeld volgen en beperken, zorgt ervoor dat deze jongeren slechts zeer beperkt gebruik kunnen maken van ICT.

Verwerpers

De derde groep niet-gebruikers bestaat uit adolescenten die zelf weigeren om computers en internet te gebruiken: de verwerpers. Niet-gebruik van ICT is voor deze jongeren een manier om zich tegen de dominante jongerencultuur af te zetten en zichzelf te onderscheiden. Niet-gebruik is voor hen een deel van hun persoonlijkheid geworden, iets waar ze graag mee uitpakken bij anderen om duidelijk te maken dat ze anders zijn dan de rest. Ze weigeren expliciet om gebruik te maken van ICT als een vorm van rebellie.

"Mijn ouders zouden het fantastisch vinden om mij een computer te kopen. Elke verjaardag, elke Kerstmis, elk Nieuwjaar zegt ons vader: 'Moet ge geen computer hebben?' Dat zijn heel gewone mensen, die zouden dat wel graag willen hebben. Alles moet gaan zoals de rest van de bevolking het doet. Als iedereen een computer koopt, dan zullen zij ook een computer kopen. Als iedereen dat soort auto koopt, zij ook. Zij gaan altijd met de stroom mee, en ik ben zo iemand die tegen de stroom in gaat. Bijvoorbeeld met computers. (...) Mijn vrienden weten hoe ik ben. De Koen is de Koen. Tegen computers en zo zijn, is deel van mijn persoonlijkheid. Iedereen weet dat, en niemand probeert daar iets aan te veranderen." (jongen, 18 jaar)

Deze jongen is een extreem voorbeeld van een verwerper, maar het geeft duidelijk de toon aan van een patroon waarin bepaalde groepen jongeren digitale media ontwijken. Deze jongen is niet zo'n uitzondering als hij misschien op het eerste gezicht lijkt. Binnen de groep van adolescenten niet-gebruikers van ICT werd een beperkte, maar duidelijke groep van jongeren gevonden die echt gekant zijn tegen de

ICT-hype. Zij kunnen eigenlijk analoog beschouwd worden aan de punkers in de jaren zeventig en tachtig. Ze willen zich op een opvallende manier afzetten tegen de mainstreamcultuur en wat is er in onze moderne maatschappij nou meer mainstream dan computers en internet? Zoals in elke rebelse jongeren-subcultuur gaat het hier om een minderheid, maar zij vormen binnen de niet-gebruikers van

duur. Ik blijf maar zeggen dat ADSL of Telenet [internetdistributeur], dat dat een vaste prijs is, maar ons mama die vindt dat het dan nog te duur is. (...) Ze vindt dat er sowieso al te veel aandacht aan tv en computer wordt besteed. (...) Ik zou graag kunnen chatten met mijn vrienden, msn, en spelletjes spelen. En verder voor school eens iets opzoeken en sites bezoeken die ik ken." (jongen, 15 jaar)

Gecontroleerden

Het tweede type uit de typologie van niet-gebruik beschrijft een groep jongeren van wie het gebruik van computers en internet meer dan gemiddeld gecontroleerd wordt door de ouders.

In de jongste leeftijdsgroep, de 13-jarigen, zien we dat licht gebruik van ICT vaak een gevolg is van stenge ouderlijke controle en van angsten van ouders betreffende de gevaren van het internet. Uit het onderzoek blijkt dat de ouders vooral afgeschrikt worden door de gewelddadige en pornografische inhoud die op internet gevonden kan worden. Bovendien hebben ze ook een uitgesproken angst dat hun kinderen via het internet in contact komen met verkeerde personen, zoals pedofielen. Daarnaast vrezen ze voor de psychologische gevolgen van overdadig internetgebruik.

"Ik ben zo iemand die tegen de stroom in gaat. Bijvoorbeeld met computers."

ICT niettemin een belangrijke groep.

Niet-geïnteresseerden

Tot de vierde groep behoren jongeren waarvan de meesten thuis een computer ter beschikking hebben, maar die zelden of nooit gebruiken omwille van desinteresse. Hun desinteresse vindt haar oorsprong in twee algemene redenen: 1) het feit dat de jongeren thuis wel een computer hebben, maar geen internet en 2) het feit dat ze drukbezet zijn door andere interesses en hobby's.

In sommige gevallen rapporteren de jongeren dat ze de computer meer zouden gebruiken als er een internetconnectie zou komen. Bij veel jongeren uit de groep van ongeïnteresseerden draait hun desinteresse dus vooral rond offline computers, die als saaie schoolinstrumenten ervaren worden en de adolescenten weinig boeien. Internet daarentegen heeft wel hun interesse, aangezien ze de virtuele wereld associëren met plezier, vriendencontact en ontspanning. Ondanks het feit dat deze jongeren fysieke toegang hebben tot een computer ontwikkelen ze geen computercompetenties. Het gebrek aan meerwaarde leidt tot een patroon van niet-gebruik.

Naast gebrek aan interessante internetapplicaties is gebrek aan vrije tijd een andere belangrijke oorzaak van ICT-desinteresse. Interviewer: "Je hebt thuis een computer met internet. Hoe komt het dat je daar zo weinig gebruik van maakt?" Jongen: "Gewoon, geen interesse, geen zin om aan een computer te gaan zitten. Ook, ik heb vier keer in de week voetbaltraining. Dus ik heb weinig tijd en af en toe moet ik nog eens iets voor school doen. Woensdagnamiddag ben ik vrij en in 't weekend. Maar in de weekends ga ik zaterdag voetballen en 's zondags ben ik leider van de Chiro [een jeugdbeweging zoals scouting]. Weinig tijd en ook geen interesse in computers." (jongen, 17 jaar)

In deze groep van niet-geïnteresseerden zijn er veel jongeren die erg drukbezet zijn. Ze hebben andere interesses waar ze veel tijd aan spenderen, waardoor er geen tijd meer overblijft om ICT te gebruiken en ze geen interesse in computers of internet ontwikkelen.

Technofoben

Een laatste oorzakelijk patroon van niet-gebruik van ICT is technofobie. De resultaten van het kwalitatieve deel van het onderzoek wijzen uit dat sommige meisjes zoveel angst hebben voor computers en internet, dat het verlamdend werkt. Het volgende voorbeeld illustreert dit. "Ik heb de computer niet onder controle. Ik snap het niet waarom er iets misgaat, ik denk dat het aan mij ligt, maar ik weet het echt niet. (...) Ik vind het [gebruiken van een computer] gewoon in 't algemeen moeilijk. Als je op iets duwt, dan komt er altijd zo een kadertje met stop, dan geraak ik niet meer verder. Dan word ik zo zenuwachtig en dan weet ik niet wat ik moet doen. Ik word daar gewoon zenuwachtig van. (...) Ik kan er niet mee werken, en ik wil er niet mee werken." (meisje, 15 jaar)

De interviews tonen aan dat voor een bepaalde groep meisjes niet-gebruik van computers verklaard kan worden door een fobie voor technologie. Ze zijn zo onzeker over hun ICT-capaciteiten en computers en internet boezemen hun zoveel angst in, dat ze er uiteindelijk (bijna) nooit gebruik van maken. Toch hebben sommige van deze meisjes thuis een computer, en vaak zelfs ook internet, ter beschikking.

Gevolgen

Non-adoptie van computers en internet is niet zonder gevolgen. Vanuit het perspectief van de jongeren zelf zijn er twee belangrijke consequenties aan verbonden. In eerste instantie heeft niet-gebruik van ICT sociale gevolgen. Doordat een groot deel van de communicatietrajecten binnen de hedendaagse jongerencultuur zich online afspelen, lopen de non-adopters een aanzienlijk deel van de interpersoonlijke communicatie met hun leeftijdsgenoten mis. Dit kan leiden tot verschillende vormen van sociale uitsluiting.

Ten tweede heeft non-adoptie gevolgen op het vlak van schoolpres-

omgaan. Jongeren voor wie dit niet geldt, hebben soms problemen met het vervullen van schooltaken, wat kan resulteren in zwakkere resultaten of een negatieve houding tegenover hun schoolomgeving.

Er is dus een belangrijke taak weggelegd voor het beleid en voor de schoolstructuur om jonge ICT-leken op een boeiende manier wegwijs te maken in de digitale wereld.

Agnetha Broos (Agnetha.Broos@ehb.be) is Academisch Onderzoekscoördinator aan de Erasmushogeschool Brussel en geaffilieerd onderzoeker aan Leuven School for Mass Communication Research (Faculteit Sociale Wetenschappen, K.U.Leuven). Dit artikel licht enkele resultaten toe van haar doctoraatsonderzoek.

Literatuurselectie

Broos, A. (2006) De digitale kloof in de computergeneratie: ICT-exclusie bij adolescenten. Leuven: Leuven School for Mass Communication Research.